

Glaseri Maaja: vabahus püsü-i esihindäst

Kae lk 2

Pia om aig seeriku vällä otsi

Kae lk 3

Määnest pahandust latsõ ütsindä koton ollõn tetä võiva

Kae lk 4

Lavakunstikooli lõunaeesti lavakõnnõkava Võrol ja Tarton

Eesti muusiga- ja tiatriaka-deemiä lavakunstikooli lõpõtajidõ lõunaeestikeeline kava «Abc-kiräoppusõt Traadi Matsi ja Shakespeare'i Wil-liamini» tulõ ettekandmisõ-lõ 12. urbõkuul kell 17 Võro Kandlõ väikun saalin ja 13. urbõkuul kell 16 Tarton Eesti Rahva Muusõumi tiatrisaalin. Lavakunstikooli tõõsõ kur-susõ tudõngi tüüti minevä sü-

güse lõunaeesti kiiliga, et nä olnu päält kooli lõppu valmi mängmä ka mitte õnnõ taña keelen. No omma nä ettekand-misõs valmis saanu lõunõeesti keelen kava. Kava om vaihõao-ga ja katõn jaon. Piledi (10 €) saa osta paigapääl sularaha iist. Kotusõ kinnipandmisõs tulõs teedä anda e-posti aadrõssi lavakunst@eamt.ee pääle.

UL

ROOSMA ANU PILT

Kunstnik Roosma Anu tettü keelepesätsirgu.

Timahavadsõ Hindä-tiidmise avvohinna

Võro instituut and ütenukun Vana-Võromaa umavalitsuisi-ga 2012. aastagast pääle väl-lä Hindätiidmise avvohinda, minka kitetäs nii pikäaolist tüüd võro keele ja meele ettevõ-mise hääs ku ka vahtsit ettevõt-miisi uma hoitmisõ tsihin.

Kuvvõndat kõrda vällä antava Hindätiidmise avvohinna saa-va Võro latsiaid Sõleke, Põlva Jakobi Kuul, folklooriand-sambli Käokirjas ja Orion Jana, kiä om võrokiilse kohvi-

tarõ kõrraldaja Tañan Kadri-oro raamadukogon.

Avvohinnas omma Margna Epu tettü kitmiskirä, Roosma Anu meisterdedü keelepesä-tsirgu ja tsihtotstarbõga avvo-hinnaraha rahvakultuuri keskusõ Vana-Võromaa peri-müskultuuri programmist.

Avvohinna saaja omma oodõdu imäkeelepääväl (14.03) Sõlekese latsiaida pidolidsõlõ kokkosaamisõlõ, kon üteliid-si andas üle võro keele iist-kõnõlõja ammõt – taa lätt Toot-si Tiidu käest Jansonsi Silvile.

UL

Uma Lehe päätoimõndaja om edesi Rahmani Jan

Uma Lehe toimõndusõ kollee-gium otsusf, et lehe päätoimõn-daja tüüd tege edesi Rahmani Jan, kiä om lehte toimõndanu ka perämdädsel viiel aastal.

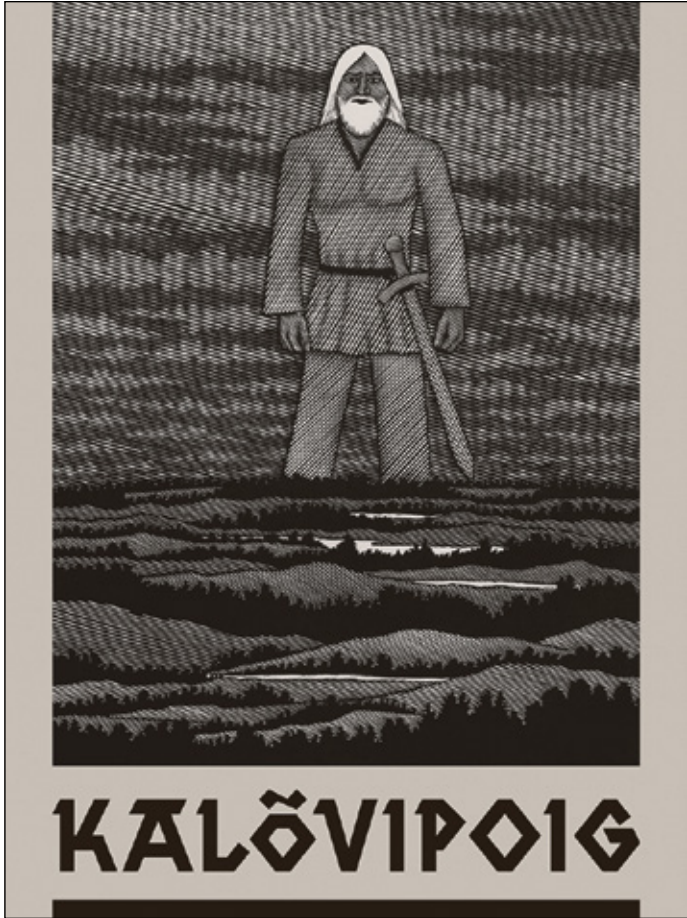
UL

Ukraina hääs! Parhilla tahtva pallo avita sõa käen kannatavit Ukraina ine-miisi. Kõgõ täpsemä teedüst avitamisõ kotsilõ löüd kodolehe ukrainaheaks. ee päält. Sinnä om kokko korat teedüs, kohe annõta, kuimuudu priitahtligus minnä, hädäliidsile üümajja pakku jne.

Võromaal toimõndas ukrainlasi avitamisõga MTÜ Saagu Parem Võro liinan poliikliniigu majan. Näide Näoraamadu lehe päält vai Haljendi Pireti käest (tel 505 2802) saa vahtsõt teedüst, midä parajahe vaia om.

UL

Võrokeelitse «Kalõvipuja» kaas.

Rahvuseepos «Kalõvipõig» tull vällä võro keelen

RAHMANI JAN

Eesti rahvuseepos om no raamadu kujol väl-lä antu ka võro keelen. Kreutzwaldi «Kalõvipuja» pand võro kiilde rahva-laulutundja Kalla Urmas, pildi tekk kunstnik Kuusingu Toomas. Vahtsõ raamadu and vällä Võro instituut.

«Tuust om kõnõldu jo aas-tit, et ku Kreutzwald elli Võro liinan ja kirot tan eesti eeposõ, sis pidänu tuud iks ka võro keelen lukõ saama.» kõnõlõs raamadu toimõnda-ja, Võro instituudi direktri Kuuba Rainer.

«Edimält tuu tundu kü-länd rassõ ülesannõ: pikk lugu – kas saa ja kuis saa. A sõs, ku tulti vällä mõttõga, et äkki tiis «Kalõvipujast» pilteposõ, tull ka edimäne mõtõ vahtsõst pääväkõrda,» ütles Kuuba Rainer.

Piltepost «Kalõvipõig», kon tekst om nii eesti ku võro keelen, om täämbädses vällä antu kolm ossa. Et tüü oll teksti ümbrepandmisõga niginii alanu, otsustõdi, et

eeposõ võinu ka võro keeli täv-ven mahun eräle raamadu kujol vällä anda.

«Olõ häste pallo kuuldn, kuis inemise ütles, et näil om «Kalõvipõig» raamaduriulin olõman, a tuud om õnnõ üle lehe kaetu – tunnus paks ja ras-sõ, kes taad jõud lukõ. Inäm-büste omma inemise lugõnu koolialol õnnõ Raua Eno lüh-küs kirotõdud jutukõist. A ku nakkat eepost periselt kõrrast lugõma, om tan hulga nalla- ja tarkusõjuttõ. Ja võro keelen om taad õks pallo kergemb lukõ,» löüd Kuuba Rainer.

Ümbrepandja Kalla Urmas seletäs, et taa es olõ lihtsä tüü. «Kreutzwald om tarvitanu üt-sjago põha-esti rahvalaalurito ja -juppe ja sis om täl jäl hulka ummi mõttit vai peris margo-tuusi, näütises egä luu alostusõn. Noist märgotuisist om tõõnekõrd ülepää rassõ arvo saia, midä tä om üteldä tahtnu,» ütles ümbre-pandja. Olkõ et eeposõn om hulga rahvalaulu, es saa Urmas põhaeesti lauluvärsse egäl puol üt-sütele lõunaeesti ummiga asõnda. «Mõnõ kotussõ pääl võti siski julgusõ panda eepostõ ka lõuna-esti ummi leelovärsse,» seletäs Kalla Urmas.

RAHMANI JANI PILT

Ümbrepandja Kalla Urmas ja kunstnik Kuusingu Toomas.

Eräle tähtsäs pidä toimõndaja Kuusingu Toomasõ pilte. «Pe-rädu pallo detailõ om. Assa-malla lahingun om kogoni nii, et egäl vainlasõ mehel om õks uma nägo iin, ja kuis sääil pää lindasõ ja... Vai sutõga taplõmi-nõ. Küländ pallo om naidõ pilte pääl säänest tegevüst, miä om eeposõn kirän, a midä varat-sõmba kunstnigu ei olõ kas su-kugi joonistanu vai sõs omma joonistanu tõistmuudu,» kitt Kuuba Rainer.

Kinkalõ taa vahtsõnõ raamat mõtõld om? «Algklassilatsilõ om taa rassõ, a põhikooli- ja gümnaasiumiopilasõ ja suurõ inemise – näide jaos om hää lugõminõ. Taad ei piä kõrra-ga läbi lugõma, võit rahuligult lukõ päättükke kaup,» löüd Kuuba Rainer.

«Kalõvipuja» raamat om suurõn formaadin ja pia 300 lehekülge paks. Raamatut saa osta Võrol Kreutzwaldi muu-sõumist ja Võro instituudist, niisama e-poodist umapuut.ee. Ka muial Eestin piäs raamat suurõmbin raamadupoodõn müügin olõma.

Raamadu välläandmist tugõ-si Eesti Rahvakultuuri Keskus ja Eesti Kultuurkapital.

«Kalõvipuja» alostus

Laina' mullõ kannõld,
Vanõmuinõ!
Illos lugu pääst taht pästä',
Vana ilma perändüsest
Taha laulu avalda'.

Heräge', halli' muistsidsõ' helü'!
Sõudkõ' salasõnomida,
Parõmbidõ päivi pajatust
Armsambidõ aigõ ilost!

Tulõ' sa, targa laulja tütär!
Jovva' Endla järvestägi!
Pikält jo hõpõtsõn varokahtusõn
Siidihussit sa silitsit.

«Kalõvipuja» lõpp

Kalõvipõig püüd kül' käppä
Vaihtõpääil iks vägevähe
Kivisainast valla kisku',
Raputas ni roksutõlõs
Maapõha mügisemä,
Kingo' õkva kõikumähe,
Mere valgõlõ vatulõ;
Mana käsi hoitman miistä,
Et es vahti väräjistä,
Kaitsva poiga põrgust pääsnü'.

Aga' ütškõrd nakkas aigo,
Ku kõik pirru' katõst otsast
Peris kargasõ' palama;
Tulõkirgi lõikas valla
Käe kivikammitasta:
Kül' sõs Kallõv tulõ kodo
Umil' latsil' õnnõ tuuma,
Eesti põlvõ vahtsõs luuma.

Ümbrepandja: Kalla Urmas

(pallõminõ / Harkiv)

jää ello, õnnõgi, pallõ, jää ello.
ma tii su tutvsa uma kutskaoh to piniga.
ma tii su tutvsa uma kütse nurmõga
hõlmikpuuga pargin, tütre kokkovooldit Totoroga.
jää ello, õnnõgi, pallõ, jää ello.
ütskõrd tulõva jäl hellä ja hõngava üü
miä omma ütsindä mi ja mitte mi hirmõ jaos.
taivas ja hummoguhahk olkõ otsalda nigu latsõn
ja mitte räüssä täüs ni tuulispäist sisse piiret.
tast, kon ma olõ, saa ei sinno avita,
ei küünü ma sinno säält vällä kaksama.
meelehalvast tahas ikkõ ja unnada!
pujalõ loe tan vanna raamatut
ja mõtlõ, ohahtõn: jää ello, Taivaesä, jää ello...

Lvivi luulõtaja **Mikhalsitsyna Kateryna** luulõtusõ pand
Kotjuhi Igori eestikeelidse tõlkõ perrä võro kiilde Rahmani Jan.

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro Iiin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molvihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee
Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee
Keeletoimõndaja: Laivi Org, laivior@gmail.com
Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Tõsõ kundi otsast

Ettevõtja PINDMAA AIGAR märgo-
tas tan ilmaasju pääle tsipa tõsõ
nuka alt, ku hariligult kaema
harinu oltas.

Maaelo väärtüs

Harilikult ma võõridõ telefoni-
numbridõ päält kõnnit vasta ei
võta, a mõni päiv tagasi võti.
Kinä helüga nuurmiis selet, et ost
kokko maid ja mõtsu. Tahtsõ tetä
mu esätalo ostmisõs hinnapak-
mist. Ütli tälle, et tuu ei olõ kül
müvvä, a ku kõrraga raha lavva
pääle laot, om mul hind valmis:
miljon eurot. Timä arvas, et tuu
om väega suur nummõr. Ütli sis,
et paar nädälit tagasi müüdi Taf-
nan 4000 ruutu maaha 3,5 mil-
joniga, mille sis 37 hektäri iist ei
või miljonit küssü. Poiss arvas, et
meil ei olõ midägi edesi kõnõlda.
Lepsemi kokko, et inämb tõõnõ-
tõist ei tülitä.

Naksi päält kõnõt edesi märk-
mä. Jüssi Fred om ütlen «Üü-tili-
kooli» saatõn ütelnü, et ainukõsõ
asä, minkal om tan maailman
periselt väärtüs, omma maa,
vesi ja õhk. Kõik ülejäänü ka-
susõ kas maa vai vii seen ja ku
õhku ei olõ, ei olõ minkastki
kõnõldagi. Ka üts sensitiiv om
ütelnü, et kõgõ õnnõlikumba
omma Maa pääl nuu latsõ, kel-
le vanõmbil om olnu oidu osta
hindäle väiku maatükk vai talo.
Tuu avitas tulõvikun edesi.

Ku kaia, mis parhilla Ukrai-
nan sünnüs, teküs mul hindä
jaos küsümüs: mis tuu liinaelo
väärt om? Ku liin ümbre piire-
täs, sis ei olõ süvvä, ei olõ juvva,

ei olõ elektrit. Midä tuu nälän
inimine tege? And alla. A maal
inimine ei anna kunagi alla.

Maal om inemisel võimalik
kasvata hindäle süük, lõudä
päävarjo, võtta mõni kuionu
puu maaha, saia lämmind, tetä
mulk maa sisse vai võtta järvest
vett, midä võit vabalt juvva. Ku
ka piäs sääne asi juhtuma, et
elektri är lätt, sis maal ei juhtu
tuust midägi hullu: panõt aho
kütte, istut aho iin, panõt künd-
le palama. Ma olõ viil tuust aost
peri, ku edimädsen klassin istõ-
gi tatnõna vai kündle valgusõn
ja tei koolitükke. Kõik sai tettüs
ja kiäki es koolõ tuuperäst är, et
elektrit majan es olõ. Elektri om
kül viimädsä ao suur tehniga-
ime ja saavutus, a tuud ei olõ
inemise õnnõligus elos maa pääl
100% vaia.

Maaelo om peris elo, miä avi-
tas edesi. Inimine om siiä ilma
luudu tüüd tegemä ja hinnäst
tüüga är süütmä. Maal elämine
ja toimõndaminõ tegevä inemi-
se õnnõligus. Pallo täämbädsä
ao hädä omma tulnu tuust, et
inemise liigutasõ hinnäst veidü,
näil ei olõ selget tshti. Tuust tu-
lõva egäsugudsõ haigusõ ja ulli
mõttõ päähä. Ku viät vankrit,
kon pääl om veidü kivve, sis om
aigu ulfuisi mõtõlda. Ku vankri
om kivve täüs, sis om vidämi-
sega nii pallo tegemist, et ulfussõ
inämb päähä ei mahu.

Seo aastak om Kodotütri-
de ütüsuse 90 juubõli aastak.
Tuuga kõüdüsseh om aastaga
joosul pallo ettevõtmiisi, koh
saa märgota, mis joba tettü,
kohepoolõ edesi liikü ja midä
viil parõmbahe tetä.

Tuu ei olõ parhilla vast
inämb määnegi vahtsõnõ
teedüs, et kodotütre kam-
mandasõ Kaitsõliidu man
ja nuuriütisüsseh saava olla
7–18aastadsõ latškõsõ. Tähtsäs
peetas matkatarkuusi opmist,
riigikaitsõt ja õgapäävädse elo
julgõolõkit. Kimmäs kotus om
esämaalidsõl haridusõl. Selges
tulõ oppi tõotus ja säädüse,
mink perrä toimõndama naatas.

Mille ma olõ rühmäjuht? Olõ
35 aastakka koolioppaja olnu
ja üle katõkümne aasta kodo-
tütride ja nuuri kodassidõga
toimõndanu. Olõ mõtõlnu, et
vast ma ei mõistaki muud tetä.
Mullõ miildüs nuuriga toimõn-
da. Püvvä näile edesi anda
tuud, midä esi olõ opnu ja midä
eloh tähtsäs piä. Kimmähe om
taa võimalus minnä latsiga
opma klassiruumist vällä.

Olõ tähele pandnu, et nii
mõnigi lats, kiä koolih ei julgu
midägi üteldä vai ette võtta,
om vähäpuul kuuli väega asä-
lik, abivalmis ja märksä. Ütid-
se laagri, opikäugi, üritüse ja
opipäävä avitasõ parõmbahe
latsi tundma oppi ja vastapite.

Midä sõs noorõ tegevä?
Kammandamist jakkus kõigi-
lõ ja õgalõütele lövvüs midägi,
millest ossa võtta, millen hin-
näst arõnda. Võimalus om valli
hindäle uma ala, tetä katsmisõ
ja saia asatundja märk (näütüses
tsirgutark, eläjätkark, pernaanõ,
laskja, aokiränik, arvuditundja,
keskkunnasõbõr, laulja, edi-
mädsä abi andja). Üts lats saa
tetä katsmisõ mitmõ ala pääl
ja saia mito märki. Kõik olõnõs
tuust, ku virk ja opihimolinõ
tütrik esi om.

Muidogi miildüs kõigi-
lõ laagrih kävvü ja sõpruga
kokko saia. Mille laagri hää
omma? Arva, et laagrihe mi-
negi säädmine ja sää olõminõ
omgi edimäne kotus, koh lats
kand esi hindä iist vastust:
mõtlõs, midä üteh võtta, tiid
tuud, kuis hinnäst ülleh pitä,
opp tõisiga rehkenämä, julgõs
ummi häid mõttit vällä üteldä,
toimõndas kuuh tõisiga, mõist
hindäga toimõ tulla. Immä ja
essä laagrih ja opipäivi aigu
üteh ei olõ, mis tähendäs tuud,
et tulõ uma pää tüüle panda ja
hindä pääle luutma jäiä. Mui-
dogi avitasõ latsi hädä kõrral
rühmäjuhi, a hariligult püüdvä
kõik esi toimõ tulla – kiä taht
sõs tõisilõ näüädä, et tä mille-
gagi toimõ ei tulõ. Kõik latsõ
omma sõbraligu ja abivalmi.

Topõltkingitüs

Tšaikovski ballett «Luiki järv»
om ainus, midä ma mitmid
kõrdu kaeman olõ käünü. Lääsi
viilgi, ku õnnõ olõsi. Kats kõr-
da om tuu lavaluuga juhtunu
midägi eräkõrralist.

Edimäne om sääne. Olli pile-
di saanu rõdu pääle. Istsõ, ilust
lummatu, ja kõrraga kai: tsilfu-
kõisi luigõkõisi ei olõ rian neli!
Näid om katõssa! Mul olf inne-
gi ette tulnu topõldnagemist, a
edimäst kõrda olf pilt mu jaos
topõldkingitüs. Mille iist külh?

Vabahus ei püsü esihindäst

GLASERI MAAJA,
Vahtsõliina gümnaasiumi oppaja,
kodotütride Orava rühmä juht

Suürõmba tütarlatsõ saava olla
abis kõrraldamisõ ja tüütarri
läbiviimise man. Jälki hää voi-
malus hinnäst proovilõ panda.

Koolitunnõh saaduid tar-
kuisi saava latsõ õgal puul
käüki laskõ. Tuu om jo väega
hää üttekõütmine, midä par-
hillatsõh kooliharidusõh täht-
säs peetas. Kihäline kasvatus,
luudusõoppus, rehkenämi-
ne, muusiga, ütiskunnaoppus,
aolugu, sõõgitegemine, maa-
tiidüs, füüsiga, käsitiü – kõk-
kõ lätt vaia. Tulõ tunnih ja
opipäivil häste tähele panda,
veidü mutsu tarvita ja omgi
võigõluisil puul võitu käeh!

Kuigimuudu ei saa müüdä
minnä võro keelest ja kultuu-
rist, Võromaa aoluust ja luu-
dusõst. Tuu om tuu, mis tege
meid esisugumadsõs ja midä
mi hoitma piä. Rühmäjuhtõga
olõmi õks võro keeleh kõnõlnu.
Tsõõrimängo ja laulu omma
kõgõ üts osa opipäivi kavast.
Seol aastagal tulõgi üleriigili-
ne kodotütride ja nuuri kodas-
sidõ suurlaagri Võromaal, koh
püvvämi umma kiilt ja kultuu-
ri tõisilõ näüädä.

Luudust saami oppi kõgõ pa-
rõmbahe sis, ku matkami ja tee-
mi mitmõpääväsit käüke, koh
tulõ liikü kaardi ja kompassiga.

Latsilõ opatas, kuis mõtsah toi-
mõnda nii, et peräh ei piä mito
päivä takastperrä prükü korja-
ma ja mõtsapalamist kistutama.
Väega elolinõ asi.

Korssi seo jutu jaos kokko
ka nuuri arvamiisi kodotütres
vai nuurkodassõs olõmisõst ja
täämbädsä ao sündümiisist.
Berta Antsla rühmäst arvas:
«Kodotütres olõminõ ei tä-
hendä õnnõ laagrih käümist ja
vormi kandmist. Tuu tähendäs
olla osa suurõst Kodotütride
ütisüsist, koh mi austä ja avi-
da tõisi. Tuu tähendäs võima-
lust näüädä umma armastust
esämaa vasta, võimalust panda
hinnäst proovilõ, saia vahtsit
tiidümiisi ja sõpru. Mul om au
üteldä, et ma olõ kodotütär.»

Aleks Antsla rühmäst kiro-
tas: «Mullõ miildüs olla nuur-
kodas selle, et saa oppi pallo
matkatarkuusi, ellojäämises
tarvilist. Pallo om opnu mere-
laagri, koh saimi härota lootsi-
kuga sõitmist, kontrolli reakt-
sioonikiirust, sõlmi tegemist ja
viistpäästmist.»

Hää om tuu, et nuurilõ kõr-
raldõdas opipäivi, koh nä saava
oppi, kuis kriisih toimõ tulla.
Opatas, mis piät olõma kotoh,
ku tulõ suur torm ja elektri är
lätt, kuis piät olõma sõs, ku

mõtsah är essüt, kuis toimõnda
inemisega, kiä om vika saanu.
Kuuhtüü om päästeammõdi,
politsei- ja piirivalvõammõdi,
Punadsõ Risti ja muidogi
Kaitsõliiduga.

Parhillanõ saia maailmah
om peris murrõlinõ. Sõda Uk-
rainah om pandnu mi nuuri
kah mõtlõma tuust, et vaba-
hus ei olõki nii kimmäs ja esi-
hindäst mõista. Teedüst tulõ
õga päiv väega pallo ja noorõ
hoitva hinnäst kõgõga kursih.
Midä tütalatsõ esi kõgõst ar-
vasõ? Laura Võro rühmäst ja
Elo Osula rühmäst kirotasõ
nii: «Väega loodami, et Uk-
raina pidä sõlalõ vasta ja kõik
lätt häste. Õnnõs om parhilla
nii, et ku inne poonati kõik
mõnõ asä üle ja õgalütel olf
uma arvaminõ, sõs parhilla
om üts teema, mille kotsilõ
om kõikil inämb-vähämb üti-
ne arvaminõ.» Greta ja Kersti
Orava rühmäst pidävä tähtsäs
tuud, et tõsõ riigi toetasi Uk-
rainat: et saadõtasi rahha, süü-
ki, meditsiiniapi, rõivit, sõalist
api. Nä luutva, et Ukraina pidä
vasta.

Tähtsä om kõnõlda latsiga
ja anda seletüst tuu kotsilõ,
miä sünnüs. Kodo om latsilõ
üts kimmäs kotus ja vanõmba
omma nuu, kiä saava seletüisi
jaka ja hirmu vähämbäs võtta.
Muidogi om taa väega rassõ
teema, kuna Võromaa jääs
õkva piiri viirde ja tiidmälä
om, mis edesi saa. Loodami
õks, et terve mõistus võit ja
sõda Ukrainah lõpõs ligembäl
aol. Ma arva, et parhilla om mi
kõiki kohus ummi võimaluisi-
ga Ukrainalõ toes olla.

Uma märgotusõ tahassi lõ-
põta üte väiku luulõtusõga,
mille pand Eesti Vabariigi
aastapääväs kirja Vahtsõlii-
na gümnaasiumi 6. klassi lats
Emili:

*Eestimaa om illos maa
ummi mõtsu ja lumõga.
Taa om väega väiku maa,
a mina tedä armasta.
Eestimaa om kodomaa
mu sõprolõ ja perrele ka.*

Hoiami umma rahvast, koto,
panõmi rohkõmb tähele ine-
miisi hindä kõrval, püvvämi
olla hää peremehe umal maal.

Helüaida ja Uma Lehe märgotuisi sari.

Seo märgotus
sünnüs veebilehe
helüait.ee ja Uma Lehe
kuuntüün.
Taadsamma märgotust
saat kullõlda
autori esitüsen
Helüaida lehe pääl.

Tõnõ lugu. Latsõ tiidvä,
mis mullõ miildüs. Saigi kats
piletit umma lemmikkalletti
kaema. Ku mi tütreaga õigõl
pääväl Estonia manu jõudsõ-
mi, paistu mullõ, et rahvast
om vällä väegä veidü. Vast
omma kõik joba seen? A seen
es olõ niigi palfu õnnõlikkõ
nätä. Kassapidäjä itsõ pai-
gan. Säält saimiki teedä, et
meil omma külh täämbädsä
piledi, a tuu täämbä tulõ aas-
ta peräst.

Tulf kah.

PANGA MILVI

Käümises tettü seerigu

KAARNA ANNELI

Pikk ja väega luminõ talv om otsa saaman ja tuuga üten ka tarõn mofotamisõ aig. Tulõ seerigu vällä otsil!

Ku naabridõ man joba veidü murru paistus ja imä-mõisan maakunna tõsõn otsan lumõlilli häitsemä säädvä, sis mu kotun om viil sükäv talv. Sükäv sõna kõgõ õgvõmban mõttõn, nii et tiiratu päält ei tohe kõr-valõ astu, maamärgi omma meetrikorguidsi lumõ-unikidõ all, õrnast jõuluilust om rāpāne betoon saanu ja tuu ragumist jakkus kav-võmbas. Om jo hirmsa. Ja inne tuud, ku rõõmsa süāme ja kuiva jalaga üle häits-vä hoovi saa astu, tulõ viil jäledü iāmineki- ja lumõ-sulaaig, mille perrā maius-tusõs saa mitu nädālit mua seen mātserdā.

A ma ei olõ tarõn istja, ma piä välān uma tüü tettüs ja tii käütis saama, sadagu vai saibit. Võta mugu var-nast nõnaotsani kapuutsiga tormikuhti ja astu jala otsa seerigu, mis ei lāā külmā käen lahki ja kost ei tulõ vesi üle veere sisse. Ja mitte kiāki ei saa üteldā, et taa ei olõ illus, taa ei olõ muudnõ – kas vihm, lõrts vai muda omma sis ilusa ja muudsa?

Aastidõga om selges saanu, mändse omma tuu tsuklõmisõ man mu kõgõ parõmba abimehe ja varus-tus, ja tõsõst külest, mis matõrjalist mundri kõlbas õnnõ kest suvvõ kablutami-sõs. Ku noorõl inemisel olf rahha veidü, a tervüst pallü, sis kõlbsi ümbrejuuskmisõs ja eski mõtsan tüütegemises ütškõik mis ohkõsõ hilbu ja vakstust sussikõsõ. A kullu är nuu aasta, ku kõigil olf kõikõ puudus, ja saiva otsa ka kehverbä röiva.

KAARNA ANNELI PILT

Säidse paari seerikit, egālütel näist om uma nägo ja lugu.

Parhilla om käen aig, ku ma olõ vana, tähtsä ja paks. Ja umma kuninglikku miilt kandvat keret ei kõlba jo kül-mä ja likõ käen ilmaaigu vai-vada. Iä pääl liuhkamisõs ja mua seen mātserdāmisēs om mul õkva mitu paari parõmbat sorti jala-anomit, mille egā paari kotsilõ või üteldā, et naa omma elupāstjä. Ja midā ma kitā ja tennā egā jumala kõrd, ku tulõ korgõt haina niitā, võssa lõigada, üle mārdukuu paduvihman uppunu hoovi

puid tarõ manu käruta vai lopa seen määnestki hādāperäst välātüüd tetä. Aigõtagust kül-metāmist-ligunõmist om olnu jo nii pallo, et parhilla lõpõs egā ligõhidõ jalguga nafa-tegemine nädālidse haigõ-olõmisõga, a kiā sis saa egā tõsõ nädāli sāngün sāllütā. Mille piāski.

Ma olõ mitmidõ katsõtuisi-ga selges saanu, mis vahe om kautšukil ja puuvillal, lamba-villal ja polüestril, puuvillal ja viskoosil. Kunstmatõrjali om-

maki mõtõldu lõunapuulsidõ maiõ jaos, kon pallo lāmmāmb ilm nii pallo välāntüütājā ter-vüst ei lahu ku siinmaal. Meil omma hinnāst õigustanu vana hāā luudusligu matõrjali, mis kannatasõ hullu ilma ja kaits-va külmā iist. Ja üteldāgu, mis taht – mu jaos om taa saapa-kollektsioon niisama pallo vāärt ku mõnõlõ tõsõlõ timā vanarahakogu.

Egā seerigupaar om uma näo ja olõmisõga, täl om lugu, kuis tä mu mano om jõudnu,

egā paar om väega tähtside tõie man abis olnu, ja ma piä näist luku nigu sõaveteranõst. Ku nahast liinankāūmisēsaa-pa võiva nädālit ja kuid kapin saista, sis mi Nokkari omma kõõgin lāmmā ja mineki-valmis 24/7. Mitte-Nokkari ei olõ tuud avvu vāärt, miinus-kraatõga PVC-matõrjal kanda ei kannada...

Parhillaki panõ ma nuu edi-mādse ria karvadsõ jalga ja lāā vällä tialaisilõ rasvapallõ pandma.

Aitüma muijal elä-väile eestlāisile!

Tuust om mitukümmend aastaiga, ku üts edimātse Eesti Vabariigi aigu koolin käünü vanaproua tunnist, et külh om hāā kullõlda nuide inemiisi eesti kiilt, kiā siist nellākümnendāil aastõil üle maailma pakku lātsi, aga võõra keele kõrval ka uma alalõ jätti ja latsilõgi opassi.

Et ku küllä tulõva ja naidega juttu ajat, sis kuulõt sääntseid sõnnu, medā mi enāmb nigu ei mäletāgi. Taal tulf miilde sõna «pruukma» tarvitamise asõmal, aga kinnif, et muidu om kah tuu kiil puhtamb ja nigu elāvāmb.

Niisama või põra üldā nuide kohta, kiā kümne vai mõnõ-kümne aasta iist muijalõ elu sisse säädinü, aga õks vahel kotun käävā. Nail om minki-

peräst parembadõ meelen, pallü eesti keelen kāāndeid om ja kuis naid tarvitõdas. Ku juhuski mõni võõra kee-le sõna sekkā, sis enāmbüisi parandõdas ruttu ärā, tuu ei kāāna kiilt nii mõtsa, nigu mi viimātsel aol esi minnā lasõ.

Ku jo riigiraadiost ja -tele-kast kuulõt jārest sakõmbadõ *sündmuseid* ja *õppuseid* ja medā hullu viil, seitungiist kõnõlamalda, sis kost jääse

koolilatsõlõgi nuu õigõ vor-mi kõrva ja silmä. Nii omgi, et kirjandi asõmal om koo-li lõpõtāmisēs vaija ennegi tekstist arru saija.

Üts hullõmbaid sõnnu, medā ildaaigu ütest seitun-gist loi, et kiāki taht osta *tra-ditsiooniliseid* masinõid...

«Või õnnistekij,» olõs kao-nu vanaimā taa päāle ülnü...

Ja taa ütlämisega tulõ miil-de, et mi umma võru kiilt om

pallü rassõmb ärā tsurki, meil omma õks kimmā sõna, medā ullis aija ei saa.

Pea om jälle imākeelepāiv. Proovimi sis hennest kokku võtta, et ku tuu etteüteliuse ärā tiimi õkva nii, nigu koolin opat, sis tarvitami säänest kiilt õks edesi, et ei pea luutma nui-le, kel imākiil siist kauõn ellen puhtamb püüsüs.

NÕLVAKU KAIE

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimmi periolõmisõst ja tähendüsest.

Pruuli

Seol nimel om Eestin 226 kandjat. Vanan kirāviien kiro-tõdi *Pruli*, ka taal nimekujul om seoilmaaigu 19 kandjat. Nime tegünemise kotussit om umbõs 12. Sama sõna nime-käänüssen *Pruul* om pere-kunnanimēs 419 inemisel ja tegünemise kotussitki om roh-

kõmb, egāl puul üle Eesti.

Pruuli nimi om eesti kee-len ināmbāste tõsõn vāltēn, a võrukeeline vāllāütlemine om kolmandan vāltēn [ˈpruuli]. Täpsāle ei tiia, kas sääne vāll-äütlemine **pruuli* võisõgi olla sõna tähendüsen ˈollõpruuljaˈ nimekäänüsse kaju. Egāl juhul just Tartumaal om Pruuli olnu hariligumb nimi ku Pruul.

Tartumaa pandmisõ kotus-sõ omma Härjanurme mõisa Jõgeva lähkün (talunimest), Suurõ-Ulila mõisa Puhjan, Kavastu mõisa, Jaamamõi-sa Tartun. Vana-Nõo mõisa hingelugõmisõn om seo nime-

ga Meeri mõisast peri ja sää-l sest talunimest priinime saa-nu perekund. Meeri suguvõsa nimi Nõo keriguraamatin om sõski *Pruul*. Unipiha mõisan om vastapiten, hingelugõmi-sõn küll *Pruul*, a mõni säält suguvõsast om lānnü edesi ka nimega Pruuli. Sangaste-Rõn-gu Soontaga mõisa Pruuli kuu-li külh vist kõrraga vällä.

Võrumaa kotussit om kats. Valgjärve mõisan pand õpõtāja Roth joba 1809. aastagal nime kujul *Pruli* Kõõninge Juhani ja Ado perrile. Hingelugõmistõ 1834 panti küll *Pruul*, a pää-midselt jäivā perrätulõja ni-

mega Pruuli. Vaabina mõisan panti *Pruli* Pruuli talun. Seo om Õdagu-Võrumaal päämine Pruuli suguvõsa. Talu esi om täämbā tunnõt ku Pruuli-Kas-ka viinamafatalu.

Vanal Harjumaal om Pruuli nimi pant Valtu mõisan Rapla kihlkunnan. Järvamaal pan-ti seo nimi Pāhu mõisan Jär-vā-Jaanin. Orgmetsa mõisan Järvā-Madissõl panti talun ki-rāligu nimega *Prueri* priinimi *Pruul*. Ka säält suguvõsast on tulnu nimme Pruuli.

Virumaa päämine nime Pruuli tegünemise kotus om Rakvere mõisa. Päāle naidõ kotussidõ või

SAARÕ EVAR

Pulga Jaani mõtõlus

Vittnäss

Mul es olõ õrna aimugi, midā tuu tähendās. Koolin, ka kor-gõmban koolin es opata. Kūs-se sis noorõmba põlvkonna kāest. Sellātedi, et tuu om noidõ jaos, kiā kotun ei viisi lillegi liiguta, kõnõlõmada sitaviglast vai vikatist (trim-merist). Et liigutasõ sis tühālt, ilma et olõs peijü võtnu tuu lille. Vai vikadi, lapju, kirvõ, 27-mutrivõtmõ (gaasipallooni vahetāmisēs).

Mõnikõrd lātt sääne vittnās-sur piniga jalutama, sis tulõ täl pinirihmaga tsipa võimõl-da küll. Aga tuu ei olõvat nii väega vittnäss, selle et säält võit kahtlusta väikut kasu-saamist. Vitnäss ei tohe mää-nestki kasu tuua. Ku pini taht jalutamist, helistāt ja varsti om pinijalutaja sul ussõ takan. Tuu iist massat muiduki raha ja tuu lātt statistikan kirjā. Et mii riigin asja edenese vai nii. Parembalõ kui lātlāisil, noil om ull kommõ esi piniga jalu-taman kāvvyü. Õigõ vittnäss ei tuu apteeke käivet alla!

Tuu sellātüse päāle nakaś mu pāān kah tsipa koitma. Va-nul hiinlaisil olf sääne asi nigu tsii-kunn. Mitte sääne hüppā-jā kunn, aga rohkõmb nigu padakunn, kiā rahulikult as-tus. Hiinlaisil om tuu siia-maalõ alalõ ja ma olõ esiki tuud tsipa tennü. Hiinlasõ sellātā-se, et tuuga korjat hindā üm-bre olõva vallalidse jõu kokku ja panõt hindā sisse, vast lātt vaia. A kel tuu ei lähā! Mugu kühveldāt peopessiga.

Innembā ma es mõtlõgi, et kost tuu jõud tulõ. Nüüd om selge: vittnāssi tegijā laota-sõ uma jõu lakja, et hiinlaisil olõsi midā korjāda. Selle omgi Hiina riik perādü kõvas saa-nu, aga euruuplaisil tüküse põlvõ nõrgahtuma.

Tõsõst küllēst: rohilidse (ja mitte õnnõ nimā) kurtva, et maa seest om vāgi är kao-nu, muld ollõv vällä kurnatu. Vast olõsi abi tuust, kui tennü vahtsõ vittnāssi, nii et sita-vikl ollu käen ja tuuga tennü umbõs säändsiid liigutuisi nigu mākipoja uman rahva-tandsun mõõkuga tegevā. Ku villānd saa vai muusika är lõpõs, lüüt vigla kõvastõ maa sisse ja hõikat: «Ptruul!» Tuu ei olõ hobõsalõ, tuu om, et vāgi vigla otsast õks maa sisse lānnü. Tõsitsiide helilulujiide kāest olõs tellnü āgedā muusi-ka, avitas küll naist «Ukuaru valssest».

Sis võinu tetā viil ütsjagu jalgpallihammiid, kon pääl umbõs sääne kiri, et kühvel-dāmi uma kodumulla väke tāüs (et saagi es vähānenü).

Muiduki: liinainemiisiga om tsipa tegemist, et nāil olõsi kohēgi umma vikla sisse lüüā. Pargin ei kõlba, tiit puujuurilõ haigõt. Piāsi ehitāmā umbõs säändse platsi, nigu om Võrun toruplats. Ja nahkse-pā tulõ panda viklulõ vutlariid umb-lõma.

Ku tuu kõik tettü, sis mugu kühveldāmā. Ja nālg, laku pers!

PULGA JAAN

Päädpiten sängüpähütsin kinni

VALPRI LIINA

Silmi ette kerküs jäl üts makus-vallus mälehtüs. Nigu olõs tuu eelä juhtunu. Ummõtõ lahutas meid tollõst aost päält säitsmekümne aasta. Nii jäämi mi umma latsõpõlvõ elopäivi lõpuni.

Imä pidi kotost kohegi minemä. Essä es olõ kah koton. Önnõ ma ja sõsarakõnõ Ilme katõköisi. Kumbki meist es käü viil koolin. Inne minekit ütelf imä Anni: «Kaegõ, et majal katust päält ei nõsta!» Tuu tähendõ, et olkõ hää latsõ. Mi tahtsõgi hää olla, a millegiperäst tullf inämbäste taasperi vällä. Nigu ka tuul pääväl.

Mul olf üts salahus. Ku imä olf ussõst ja värtest vällä astnu ni käändnü turbaraba poolõ (säältkaudu sai rutõmb liina), käve ma tuu vällä. «Kõõgin kapin om üts plekist purgikõnõ rosinidõga. Imä ostsõ pekulan-di käest, perän nurisi külh, et pallo massõ. A arvas, et latsilõ saa mõnikõrd midägi tõistmuudu lavva päälle anda. Rosina-suppi vai...» kõnõli ma edesi jutu, midä olli kuulnu imä ja naabrinaasõ umavahelidsõst märgotamisõst. Tuud ma sõsarakõsõlõ es ütelf, et olli esi salguisi rosiniid pruuvnu. Kül mekse häste! Lätsimi küüki ja õngitsimi ütlen meelen purgi vällä. Tei ettepanõki, et mängeimi niimuudu. Loemi ütest kümneni, egä numbrõ takan võtt kumbki meist ütelf rosina. Perän loemi kümnest ütleni ja jäl üts rossin kõrraga. Niimuudu teimi mitu kõrda. Ma ku vanõmb sõsar võtsõ numbridõ ütlemise hindä päälle. Purgi sisu olf kõvva kahanu. Peräkõrd sai sõsaral villänd ja tä habisi mitu rosinat kõrraga. Nika ku põha

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

päälle olf hääd kraami väega veidü perrä jäänü. Seimi kõik är.

Inne liinaminekit olf imä lavva päälle säädnu mõnõ valgõ paprõlehe ja värvipleiädsi. Et latsil olõs kõrralikku aoviidust. Naksimi joonistama. Ma tei paprõ päälle ette tiiraa kõrvalõ lillipindre. Nika ku ma nuputi, määndse lilli ma sinnä häitsema panõ, olf ilm pilt valmis. Tä olf tsikõrdanu paprõ värvipleiätsidega kiriväs. Sõsar upit hindä sängü päälle ja naas sääl karglõma. Meil olf keelet sängün tramp, kuigi salguisi sai tuud pattu iks tettüs.

Sai arvu, et asi tüküs hapnõs minemä. «Kuvvõaastadsõ võiva tramp, viieaastadsõ ei vöi!» pöruti. Kae no, taa olf ainukõnõ kõrd, ku sõsar mu sõnna kullõf. Tä ukõrd hindä vahtsõst pör-

mandu päälle, lätõ sängüpähüdsi taadõ ni tsusa pääl läbi pähüdsi raudpulkõ. Naardsõ ja lalläf – täl olf väega lustilinõ olla. A ku sõsar säält är tahtsõ tulla, es saa. Väiku lats olf päädpiten sängüpähütsin kinni! Väega õigõ, et pill tulõ pikä ilo päälle. Iksõmi mõlõmba. Lätsi tälle appi ja ti-risi, tuupäälle lätõ sõsara ikk üle rüükmisses. Tä ütelf, et om vallus. Es mõista midägi targõmbat tetä ku minnä aknõlavva päälle ja trummõlda aknõklaasi pihta. Et vast kiäki kuulõ.

Üteldäs, et kon hädä kõgõ suurõmb, sääl abi kõgõ lähemb. Naabri-Leida üle uulidsa majast olf hoovi päälle tulnu. Tä näkk minno aknõ pääl ni tullf kaema. Edesi lätõ kipõlt: akõn triklist vallalõ ja Leida vupsas läbi val-lalidsõ aknõ tarrõ. Rõõgäts olf är väsunü ja magari pulkõ vahel rahulidsõlt. Önnõs olf kõõgin

plidi pääl lämmind vett. Leida tekk õnnõtukõsõ pääl ütlen kõrvuga seebivatuga kokku ja tõmma õrnalt. Lupsti ja lats olf jäl vaba. Ma valvsõ man, et seebivesi silmä ei lääsi.

Kesk suurt segähüst olf kodo jõudnu imä. Ku ma kõnõli sõsaraga juhtunu õnnõtusõst, ütelf imä mullõ otsa kaiõn väega väsunü helüga: «Kas ma olõ veidü kõnõlnu...» Nigu olõs ma ütendä jama kõrraldanu. Olli väega pahanu. Ildamba, joba suurõst pääst, sai arvu, et imäl olf õigus. Kõik sai algusõ rosinist. Rosinasupist võisõmi suu puhtas pühki. A tuud kah ei olõ meelen, et rosinidõ ärsüümise õlõs määnestki tüllü nõsõnu. Kül tiidse imä-kene, et latsil om kasumisõs makõd vaia. Poodist es olõ päält sõa suurt midägi võtta ja tsukõr olf tseki pääl.

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Sõit uudismaalõ

Mineväl aastasaal käve pallo noorõ Eestist uudismaal viläkoristusõl abis. Niimuudu kirotõdi lehen. Mis nuuril sai häänaabriligu abi vasta olla. Sai näta ilma ja inemiisi, tüüga tiini kinä kopka. Joba uudismaalõ minekis anti egäleütele kõrralik rahasumma ütlen.

Seo pajatus vii lugõja ütelf Eesti mereviirisehe väikuhe liina. Uudismaalõ minekis sõitsõ küläpoiss taksoga rajooniliina, et säält Tañnahe edesi minnä. Säält lätõ uudismaalaidisi rongisõit lõuna poolõ. Taksojuhilõ andsõ poiss 100ruublidõ. Tuu vaband, et olõ-i tagasi anda. «Sis sõida ümbre taa pos-

ti, nika ku arvõ täüs tiksus,» näüdas laja joonõga küläpoiss latõrnaposti päälle. Taksojuht lei massina vahtsõhe käümä ja naas ümbre posti tsiirutama. Tuu paistu är säälsamal uulitsal olõvahe miilidsäjaoskunda. Miilits tullf vällä ja küsse, midä taa kõik tähendäs. «Kundõ suuv olf,» selet taksojuht.

Kundõ kutsuti jaoskunda. Millest jutt täpselt käve, ei tiia, a asi lõppi nii, et küläpoiss saadõti ütles üüs kardsakamb-ridõ riigiammõtnigulõ üteldü vägisõnnu iist. Hummogu olf rong lännü. Uudismaalõ sõidus saad raha pidi nuur miis tagasi masma – tuu peeti kinni timä traktoristipalgast.

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Hoia, Jummal, Eestit!

Ma kuuli raadiost, et maailm om kõik pääl pääl käänet. Midägi olõ-i inämb vannamuu-du. Ku kolm aastat tagasi sai Ukrainah presidendis nallamiis ja näütlejä, es tüki muu maailm tedä väega tõsitsõlõ võtma.

Parhilla om täst saanu ütlen kimmäs riigimiis, kiä näütäs nii mõnõlõgi Euruupah kotusõ kätte. Ja vastapite, ütlen hindä

meelest kõvast mehest om saanu nallanummõr, kinka kiäki taha-i asju aia.

Nallast om asi muidoki kavvõh. Inemiisi surma üle naarda ei tohe. Tuugiperäst om hää miil, et eestläse omma jätnü uma väiku egäpäävamurrõ kõrvalõ ja avitasõ noid, kiä omma periselt hädäh. Annas Jummal, et mi näemi hätä õnnõ televiisorist.

MUDA MARI

KALME HELJU 5.01.1934–2.03.2022

Armas Helju! Su tii om no igävädse ao tii... Vast trehvät seo tii pääl ka Lauluesä Kreutzwaldiga, kink koton Sa aastit tüütit. Ütlit iks, et olõt tan õnnõ majatiinjä. Ummõhtõgi sutsõt Sa muusõumi külälise ja uma üteaolidsõki panda astma ütelf sammu Kreutzwaldiga läbi timä esieräliidsi juttõ ja üle ao püsivä sõnõmi.

Kreutzwaldi muusõumi pere ei unõhta Sinno. Puhka rahun!

Latsilõ

Vastus saada
ütelf nädäli joosul
melliaadrõssi päälle
latsinukk@umaleht.ee
vai postiga:
Uma Leht,
Tartu 48,
65609 Võro.

Vastussõ mano panõ
kirja uma nimi, vannus
ja kimmähe ka
postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas
vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva
Võro instituut
ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus:
KOOLIVAIHÕAIG.
Avvohinna saa
HEINMETS HUGO (11)
Häätaro küläst.

Määne ei passi' ritta?

